

MGR AGATA LEWANDOWSKA

Uniwersytet Szczeciński
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
e-mail: alewandowska.expo@gmail.com

EDUKACJA FINANSOWA W POLSCE NA TLE ROZWIĄZAŃ IRLANDZKICH, SZWAJCARSKICH I AMERYKAŃSKICH

Słowa kluczowe: edukacja finansowa, alfabetyzacja finansowa

Abstrakt. Dynamiczna sytuacja na rynku finansowym – permanentny rozwój usług i produktów finansowych, zmiany na rynkach oraz nieuchronne kryzysy pokazują jak ważna jest chociaż podstawowa wiedza obywateli z zakresu finansów i gospodarowania. Obecnie umiejętnością konieczną do prawidłowego funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie jest świadomość finansowa. Powinna być podstawą, w perspektywie długookresowej, przyczyniającą się do stabilnego, godnego życia obywatela. Edukacja finansowa społeczeństwa stanowi współcześnie kluczowy warunek rozwoju rynku finansowego. Tylko świadomi finansowo konsumenci są w stanie korzystać z innowacji i możliwości jakie daje współczesny rynek usług finansowych. Bez wiedzy na temat korzyści, ale też zagrożeń, które niesie ze sobą zakup usług bankowych, konsumenci nie będą w stanie wybrać produktu najlepiej dostosowanego do ich potrzeb. Celem artykułu jest próba ukazania poziomu edukacji finansowej w Polsce na tle rozwiązań proponowanych w Irlandii, Szwajcarii i Stanach Zjednoczonych. Autorka ukazuje znaczenie edukacji finansowej dla prawidłowego rozwoju społeczeństw i gospodarek. W artykule przeanalizowano realizację edukacji finansowej w Polsce na tle innych krajów. Edukacja finansowa, wiedza, umiejętności i świadomość zachowań finansowych obywateli, w obecnym kształcie wydają się nie do końca nadążać za złożonością rynku finansowego. Pozytywnym jest dostrzeżenie, że przyczyną braku sukcesu finansowego społeczeństw jest coraz częściej ich niski poziom alfabetyzacji finansowej. Zauważono i zbadano, że wysoki poziom edukacji finansowej konsumentów pozwala uzyskać korzyści nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale także w aspekcie gospodarczym. Metodologia badania – analiza porównawcza, wnioskowanie logiczne.

Financial education in Poland against the background of Irish, Swiss and American solutions

Keywords: financial education, financial literacy

Abstract. Dynamic situation on financial market – permanent development of financial services and products, market changes and inevitable crises show how important for the

citizens is to have a basic knowledge on finances and management. Currently, the financial awareness and literacy is crucial for modern society to function. It should be the basis, in a long-term perspective, for a stable and decent citizen's life conditions. Financial education is, nowadays, the key factor in financial market development. Only financially – conscious consumers are able to use the innovations and possibilities of a modern market of financial services. With no knowledge on the benefits and threats on a purchase of banking service, the consumers will not select the most effective and customized product for themselves. The aim of the article is an attempt of showing the level of financial education in Poland against a solutions background of those proposed in Ireland, Switzerland and United States of America. The author highlights the need of financial education for a proper market and societies development. This article analysed the implementation of financial education against other countries. Financial education, knowledge, skills and consciousness of financial behaviours, in current shape, are not to be keeping pace with the complexity of financial market. Undoubtedly positive is the recognition that the lack of financial success of societies is more and more connected with their low financial literacy. It has been noticed and researched that the high level of financial education of the consumers allows them to gain benefits not only in individual perspective but also in an economic aspect. Study methodology – comparative analysis, logical inference.

Wprowadzenie

Dynamiczna sytuacja na rynku finansowym – permanentny rozwój usług i produktów finansowych, zmiany na rynkach oraz nieuchronne kryzysy pokazują jak ważna jest chociaż podstawowa wiedza z zakresu finansów i gospodarowania. Obecnie umiejętnością konieczną do prawidłowego funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie jest świadomość finansowa, która powinna być podstawą, w perspektywie długookresowej, przyczyniającą się do stabilnego, godnego życia obywatela. Edukacja finansowa społeczeństwa stanowi współcześnie kluczowy warunek rozwoju rynku finansowego. Tylko świadomi finansowo konsumenci są w stanie korzystać z innowacji i możliwości jakie daje współczesny rynek usług finansowych. Bez wiedzy na temat korzyści, ale też zagrożeń, które niesie ze sobą zakup usług bankowych, konsumenci nie będą w stanie wybrać produktu najbardziej dostosowanego do ich potrzeb (Penczar, 2014, s. 5). Edukacja finansowa umożliwi wykształcenie wśród społeczeństwa świadomości finansowej, aby obywatele mogli orientować się i znać szanse i zagrożenia, które niosą ze sobą zarówno typowe produkty finansowe, jak i coraz nowsze – o dużym stopniu skomplikowania (OECD, 2006, s. 2).

Rozpoczynając rozważania na temat edukacji finansowej nie sposób pominąć zjawiska integralnie z nią powiązanego, ukazującego konieczność jej wprowadzania – wykluczenia finansowego – zjawiska niosącego poważne skutki dla gospodarki,

sektora bankowego i konsumentów. Ogranicza potencjał rozwojowy rynku finansowego przez obniżenie popytu konsumpcyjnego i wzrost obciążeń budżetowych, chociażby w postaci wypłacanych zasiłków czy zapomóg. Jednocześnie ma ogromny wpływ na sytuację finansową gospodarstw domowych, kształtowanie postaw konsumenckich, a w konsekwencji postaw społecznych. Celem artykułu jest próba ukazania poziomu edukacji finansowej w Polsce na tle rozwiązań proponowanych w Irlandii, Szwajcarii i Stanach Zjednoczonych.

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju OECD przedstawiła rekomendacje dotyczące zasad i dobrych praktyk w zakresie edukacji i świadomości finansowej. Są one następujące – rząd i inni interesariusze powinni promować obiektywną, etyczną i skoordynowaną edukację finansową, która powinna rozpoczynać się w szkołach, aby ludzie byli edukowani w tym zakresie jak najwcześniej. Wskazane jest, aby była dobrą praktyką w instytucjach finansowych, co zwiększyłoby ich wiarygodność; wyraźnie oddzielona od przekazu komercyjnego – powinny zostać opracowane odpowiednie zasady postępowania dla pracowników instytucji finansowych; koncentrować się na szczególnie istotnych aspektach finansów osobistych, takich jak podstawowe formy oszczędności, zadłużenie, ubezpieczenie, emerytury. Instytucje finansowe powinny sprawdzać, czy klient czyta i rozumie informacje, szczególnie jeżeli dotyczą długoterminowych zobowiązań lub usług finansowych z potencjalnie znaczącymi konsekwencjami finansowymi, mały druk lub niezrozumiała dokumentacja nie powinny być stosowane, programy powinny być nakierowane na budowanie zdolności finansowej i dopasowane do indywidualnych potrzeb. Przyszli emeryci powinni być uświadamiani co do potrzeby oceny obowiązujących rozwiązań emerytalnych publicznych i prywatnych, powinny być promowane narodowe kampanie informacyjne, strony internetowe, darmowe serwisy informacyjne i serwisy ostrzegające o kwestiach związanych z wysokim ryzykiem, np. defraudacją (OECD, 2006, s. 3).

Dlaczego edukacja finansowa społeczeństw i rozwijanie umiejętności finansowych jest tak kluczowe? Wśród obywateli zarówno w Polsce, Unii Europejskiej, jak i na całym świecie powszechny jest pogląd o wysokim stopniu skomplikowania usług finansowych. Dodatkowo, na przykładzie wielu państw zaobserwować można stanowcze przecenianie przez konsumentów swojej wiedzy finansowej. Te przesłanki, a także dynamiczny rozwój rynków finansowych, globalizacja, wszechogarniająca cyfryzacja przyczyniają się do permanentnej ewaluacji rynku usług finansowych, powstawania nowych usług i zmian w już istniejących. Bez rzetelnej, bieżącej edukacji i podnoszenia kompetencji w zakresie finansów, konsumenci nie mają narzędzi, a więc nie mogą dokonywać świadomych, racjonalnych wyborów dotyczących m.in. lokowania swoich środków finansowych, zaciągania zobowiązań,

inwestowania, ubezpieczeń. Z powodu braku elementarnej wiedzy finansowej i słabego rozumienia mechanizmów finansowych, nie angażują się w sprawy finansowe lub robią to na poziomie minimalnym, co może prowadzić do nadmiernego zadłużenia będącego jednym z pierwszych symptomów prowadzących do wykluczenia finansowego. Aby temu zapobiec, o edukacji finansowej powinno się myśleć jak o zintegrowanych programach w kategoriach ogólnonarodowych.

1. Edukacja finansowa i wykluczenie finansowe – pojęcie i znaczenie

Analizując literaturę przedmiotu, można dostrzec brak jednej definicji edukacji finansowej. Według M. Iwanicz-Drozdowskiej (2009, s. 9) pod pojęciem edukacji finansowej rozumie się podejmowanie szeroko zakrojonych działań, mających na celu upowszechnianie wiedzy oraz wykształcanie pozytywnych nawyków wśród obywateli, co prowadzi do podejmowania właściwych decyzji w zarządzaniu ich osobistymi finansami oraz efektywnego dysponowania przez nich posiadanymi środkami finansowymi, zgodnie z obecnymi i przyszłymi potrzebami ekonomicznymi. A. Dąbrowska, M. Janoś-Kresło i I. Oziomek (2005, s. 143) wskazują, że edukacja konsumenta jest to działalność informacyjno-doradcza dotycząca racjonalizacji potrzeb, sposobu ich zaspokajania oraz procesów związanych z wykorzystaniem i użytkowaniem zasobów konsumpcyjnych. A. Kowalczyk (2003, s. 120) traktuje edukację finansową jako świadome budowanie przez bank pewnego potencjału wiedzy ekonomicznej przydatnej dla klienta, co pozwoli mu efektywnie poruszać się po rynku finansowym. „Celem edukacji finansowej jest stworzenie warunków, w których konsumenci będą w stanie poprawić jakość życia i rozumnie podejmować decyzje finansowe” (Jeżewska-Zychowicz, 2006, s. 173). Działania w zakresie edukacji finansowej powinny umożliwić konsumentom przyjęcie niezależnej, opartej na wiedzy i własnej ocenie, postawy względem produktów i transakcji finansowych (Parlament Europejski, 2008, s. 4). Jak zauważa A. Dąbrowska, celem edukacji jest nie tylko aktywne oddziaływanie na motywy i postawy konsumentów, ale także uświadomienie konsumentom ich praw i obowiązków. Wiedza ta ma pomóc w kształtowaniu ich postaw i nabraniu doświadczenia do wykształcenia optymalnych wzorców zachowań na rynku, tak aby dokonany przez konsumenta wybór chronił jego interesy ekonomiczne, zdrowie i bezpieczeństwo (Dąbrowska, Janoś-Kresło, Oziomek, 2005, s. 143). Zjawisko wykluczenia finansowego także jest różnie definiowane. L. Anderloni podaje, że są to trudności, jakich doświadczają osoby o niskich dochodach i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji społecznej w korzystaniu z usług finansowych, które są im potrzebne. Do takich usług można

zaliczyć posiadanie konta i możliwości dokonywania rozliczeń bezgotówkowych, dostęp do kredytu o „rozsądnym” poziomie oprocentowania czy też budowanie nawet niewielkich oszczędności, z uwzględnieniem niestabilnej sytuacji zawodowej (Anderloni, Braga, Carluccio, 2007, s. 7). Wykluczenie finansowe rozumiane jest także jako stopniowe odłączanie się od rynku finansowego, spowodowane m.in. niedostosowaniem oferty lub problemami finansowymi (Buko, 2011, s. 269). Poziom wykluczenia finansowego w Unii Europejskiej jest mocno zróżnicowany. Do tej pory nie wypracowano powszechnie akceptowanej miary wykluczenia finansowego. W krajach UE-15 wykluczenie finansowe sięga 7% społeczeństwa, zaś w nowych krajach unijnych – 34%. Wskaźniki te oszacowano na podstawie danych z badania Eurobarometr z 2003 roku na osobach w wieku 18 lat i powyżej (Iwanicz-Drozdowska, Matuszyk, Nowak, Kitala, 2009, s. 13). Biorąc powyższe pod uwagę, wskazuje się kilka cech społeczno-ekonomicznych, które w dużym stopniu determinują wykluczenie finansowe – należą do nich przede wszystkim status zawodowy, poziom wykształcenia, wysokość dochodu oraz miejsce zamieszkania (Szopa, Szopa, 2011, s. 20). Znalezienie się w sytuacji nadmiernego zadłużenia może być przyczyną późniejszego wykluczenia finansowego, w szczególności objawiającego się brakiem bądź utrudnionym dostępem do kredytów, czy wręcz bankrutem gospodarstw domowych¹. Nadmierne zadłużenie to sytuacja, w której osoba bądź gospodarstwo domowe nie jest w stanie spłacać regularnie swojego zadłużenia ze względu na brak równowagi w poziomie dochodów i wydatków, łącznie z narosłymi w czasie opóźnieniami w spłacie, związanymi z typowymi płatnościami gospodarstwa domowego. Najczęstsze „czynniki ryzyka” związane z wykluczeniem finansowym to: niski poziom edukacji, bezrobocie, długotrwała choroba, kalectwo; natomiast cele, które powinny być realizowane dla poprawy świadomości finansowej i marginalizowania zjawiska nadmiernego zadłużania obywateli to: edukacja finansowa umożliwiająca odpowiednie zarządzanie własnym dochodem, planowanie finansowe, rozwój kultury oszczędzania, rozwój nawyków inwestycyjnych, nauka porównywania produktów finansowych w celu wybierania najbardziej odpowiednich ofert.

Najnowsze informacje (24.05.2017) opublikowane przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, w raporcie „Many teenagers struggle to understand money matters” ukazują niepokojące dane – 1/4 uczniów z 15 krajów uczestniczących w badaniu nie jest w stanie podejmować nawet prostych decyzji dotyczących codziennych wydatków, a tylko co dziesiąty rozumie takie pojęcia jak podatek dochodowy.

¹ Szerzej na temat aspektów bankrutstwa gospodarstw domowych zob. Świecka (2008).

Młodzi ludzie stają dziś przed trudniejszymi wyborami finansowymi i bardziej niepewnymi perspektywami gospodarczymi i zawodowymi (biorąc pod uwagę szybką transformację społeczno-ekonomiczną, digitalizację i zmiany technologiczne). Często brakuje im wykształcenia, szkolenia i narzędzi do podejmowania świadomych decyzji w sprawach mających wpływ na ich dobrobyt finansowy... Tym bardziej musimy zintensyfikować nasze globalne działania, aby poprawić podstawowe umiejętności w zakresie umiejętności finansowych,

powiedział Sekretarz Generalny OECD – Angel Gurría. Opublikowane, z końcem 2005 roku przez OECD wybrane wyniki badań dotyczące poziomu wiedzy finansowej w krajach OECD pokazują m.in., że w Stanach Zjednoczonych cztery na dziesięć osób czynnych zawodowo systematycznie nie oszczędza na emeryturę, obywatele Wielkiej Brytanii nie korzystają z możliwości uzyskania informacji z ulotek bankowych czy bezpośrednio podczas kontaktu z pracownikami banku, mimo dość rozpowszechnionego systemu pomocy z wykorzystaniem tych kanałów, w sposób aktywny nie poszukują wiedzy (informacji) finansowych (OECD, 2017). Połowa konsumentów nie rozumie informacji umieszczanych przez instytucje finansowe w materiałach promocyjnych i informacyjnych (Pilecka, 2008, s. 21).

Ewidentna staje się konieczność edukacji finansowej społeczeństw. Sposoby przekazywania tej wiedzy mogą przybierać różne formy – najpopularniejszą i najbardziej dostępną w dzisiejszym świecie wydaje się być internet. Inicjatywy podejmowane w ramach edukacji finansowej można podzielić na: promujące korzystanie z konta bankowego (głównie dotyczące osób o niskich dochodach), uczące jak zarządzać finansami osobistymi (w tym oszczędnościami), umożliwiające rozwiązywanie problemów osób nadmiernie zadłużonych, promujące płatności bezgotówkowe (głównie ich nowoczesne formy).

2. Systemy edukacji finansowej w wybranych krajach: Irlandia, Szwajcaria, Stany Zjednoczone Ameryki

W Irlandii, Szwajcarii i USA występują różne typy systemów finansowych – w USA jest to system angloamerykański, w Irlandii i Szwajcarii – system oparty na bankach. We wskazanych krajach, pomimo wysokiego poziomu rozwoju rynku usług finansowych, występuje problem nadmiernego zadłużania się obywateli.

Irlandia

Według danych z badania Eurobarometer z 2003 roku, odsetek populacji wykluczonej finansowo wynosił w Irlandii 12%, wobec 7% w UE-15. Było to czwarty najwyższy poziom wykluczenia finansowego w UE-15, spowodowany m.in. nadmiernym zadłużaniem się obywateli. Brak konta osobistego (transakcyjnego) wykazywało 41% Irlandczyków, przy średniej dla UE-15 wynoszącej 18% (European Commission, 2008, s. 21–22). Wykluczenie finansowe dotyczyło m.in. imigrantów, osób samotnie wychowujących dzieci, a także tzw. *travelers community* (Iwanicz-Drozdowska, Matuszyk, Nowak, Kitala, 2009, s. 50). Na szczególną uwagę zasługują następujące programy i instytucje wspierające rozwój edukacji finansowej:

1. „Money Advice and Budgeting Service MABS” (www.mabs.ie) – projekt realizowany w latach 1992–2009 jako pilotażowy, finansowany był ze środków rządowych. Początkowo było to pięć projektów pilotażowych, jednak już do 2005 roku powstało 65 centrów pomocowych w całej Irlandii. Program oferuje poradnictwo finansowe lub programy edukacji finansowej dla młodzieży i dorosłych. Strona internetowa MABS w sposób czytelny i dogodny dla użytkownika umożliwia ocenę sytuacji dotyczącej zadłużenia, edukuje na temat przygotowywania budżetu domowego, zarządzania płatnościami i środkami pieniężnymi (www.fininc.eu). Ponadto MABS wspólnie z uniami kredytowymi oferuje osobom nadmiernie zadłużonym specjalne, preferencyjne konto bankowe, za pomocą którego mogą dokonywać spłaty zadłużenia i regulować bieżące płatności. Dzięki prowadzonej polityce, nie tylko wspomaga obywateli w rozwiązaniu problemów nadmiernego zadłużenia, ale także wdraża działania zaradcze, edukacyjne – wskazujące obywatelom możliwości unikania nadmiernego zadłużenia. Oba typy działań pozwalają na bardziej kompleksowe podejście do kształtowania świadomości finansowej.
2. Instytucja nadzoru finansowego (IFSRA – www.ifsra.ie), której celem jest pomoc konsumentom w podejmowaniu decyzji finansowych, powołała do życia program „It’s your money” (www.itsyourmoney.ie). Strona www.ifsra.ie w sposób intuicyjny prowadzi użytkownika do uzyskania niezbędnych informacji dotyczących interesujących go usług finansowych (www.ifsra.ie, stan 2007, s. 1).
3. Sektor unii kredytowych w 2006 roku zaproponował program „Keep the wolves from the door”, przeciwdziałający pożyczaniu pieniędzy od tzw. *moneylenders*, przez osoby o niskich dochodach, celem zapobiegania zaciągania zobowiązań na wysoki procent. Należy zauważyć, że wiele inicjatyw,

programów czy projektów było i jest inicjowanych lub wspieranych przez rząd Irlandii. Oczywiście także sektor prywatny angażuje się w działania na rzecz edukacji finansowej obywateli. Przykładem może być powołanie do życia w 2007 roku Banku Poczтового, z inicjatywy poczty (An Post) i partnera z sektora prywatnego (Fortis Bank). Bank wraz z unią kredytową nie pobierają opłat za prowadzenie konta oraz nie wymagają określenia minimalnych wpływów na rachunek bankowy.

Szwajcaria

Aż 31% populacji Szwajcarii, w wieku 25–64 lata, ma wykształcenie wyższe. Wysoki poziom wykształcenia bezpośrednio przekłada się także na większą świadomość finansową i ekonomiczną obywateli, co sprzyja znacznemu rozwojowi gospodarki. Ponadto Szwajcaria może się poszczycić długą tradycją i kulturą w bankowości i finansach. Społeczeństwo jest zamożne, gospodarka wysoce rozwinięta, konkurencyjna i stabilna. Poziom bezrobocia w lutym 2009 roku wynosił 3,3% a inflacja 0,2%. W Szwajcarii w ramach programu OECD „International gateway for financial education” powołano niezależny instytut badawczy – Swiss Design Institute for finance and banking (SDFB), ściśle powiązany ze środowiskiem naukowym i instytucjami finansowymi (m.in. ETH Zurych, Uniwersytet w Zurychu, Uniwersytet w St. Gallen). Instytut bada szerokie relacje pomiędzy instytucjami finansowymi i ich klientami². Obowiązują ponadto wytyczne Swiss Guidelines for Financial Market Policy, Federalnego Ministerstwa Finansów, które mają zapewnić bezpieczeństwo oraz właściwy rozwój systemu finansowego w Szwajcarii – także w zakresie edukacji finansowej i upowszechniania korzystania z usług bankowych. Beneficjentami programów edukacji finansowej w Szwajcarii są zarówno dzieci, młodzież, dorośli, jak i ludzie starsi. Edukacja finansowa jest realizowana jako przedmiot obowiązkowy w szkołach podstawowych i średnich. Działania edukacyjne z bankowości krzewi Związek Banków Szwajcarii – są skierowane do ludzi młodych poprzez portal internetowy www.juniorbank.ch. Bank UBS za pomocą programu „Pay and save basic offering for young people and students and families and couples” promuje oszczędnościowe rachunki bankowe dla osób młodych, np. „UBS savings account for young people”, jako produkt skłaniający młodych ludzi do oszczędzania, ze względu na atrakcyjne oprocentowanie rachunków, brak opłat za ich prowadzenie oraz wysoki stopień bezpieczeństwa depozytów. „MoneyBasics.ch” – projekt organizacji

² www.pb.pl/aktualnosci/szwajcaria_lagodzi_tajemnice_bankowa.php, 2009.

Verein Schuldensanierung Bern to portal internetowy służący edukacji finansowej Szwajcarów, gdzie kładzie się szczególny nacisk na umiejętności, zainteresowania, ścieżki kariery, zarządzanie finansami na poziomie osobistym i rodzinnym. Na stronie www można m.in. zapoznać się ze słowniczkiem finansowym czy skorzystać z kalkulatora budżetu domowego. Narzędzia te pokazują jak banki i urzędy pocztowe mogą za pomocą różnorodnych produktów i usług wspomagać zarządzanie finansami osobistymi oraz pozwalają zrozumieć konieczność planowania wpływów i wydatków, a także wyjaśniają w jaki sposób decyzje dotyczące planowania budżetów i wydatków bieżących, oszczędności i inwestycji wpływają na późniejszą rolę ekonomiczną w społeczeństwie. Schweizerische Nationalbank (SNB) jest także głęboko zaangażowany w edukację finansową dzieci, młodzieży i dorosłych. Prowadzi serwis edukacyjny iconomix.ch, gdzie znajdują się materiały poświęcone polityce pieniężnej i finansom. Prócz tej inicjatywy Bank Centralny oferuje programy edukacji ekonomicznej w formie gier, quizów, zajęć e-learningowych, testów oraz programy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli z zakresu nauczania o finansach (www.iconomix.ch, 2017). Ponadto w ramach strategii Społecznej Odpowiedzialności Biznesu (CSR) część banków i przedsiębiorstw prywatnych z własnej inicjatywy wprowadza różne projekty i programy z zakresu edukacji finansowej czy służące przeciwdziałaniu zadłużaniu się obywateli. Swoją rolę w edukacji finansowej obywateli Szwajcarii mają także firmy ubezpieczeniowe zrzeszone w Swiss Insurance Association. Jest to organizacja dbająca o właściwą edukację ubezpieczeniową poprzez stworzony portal internetowy, na którym znajduje się wiele informacji i porad dotyczących różnego rodzaju ubezpieczeń oraz wyniki prowadzonych przez organizację badań dotyczących rynku ubezpieczeń (www.svv.ch, 2017). W Szwajcarii działa blisko 30 organizacji zajmujących się edukacją finansową oraz doradztwem w przeciwdziałaniu nadmiernemu zadłużaniu się. Za pomocą działań restrukturyzacyjnych i konsolidacji długów umożliwiają przygotowanie planów redukcji zadłużeń swoich klientów, a także udzielają informacji na temat możliwości ogłoszenia tzw. upadłości konsumenckiej oraz pomagają osobom pokrzywdzonym przez instytucje finansowe³. Edukacją finansową interesują się również szwajcarskie organizacje non-profit. Institut für Finanzdienstleistungen to niezależne, międzynarodowe stowarzyszenie udzielające porad w zakresie odpowiedzialnych (społecznie) usług finansowych, prowadzące badania w tym kierunku, a także podejmujące działania mające na celu rozpowszechnianie produktów z zakresu płatności bezgotówkowych.

---

³ www.schuldeninfo.ch/cms/schuldenberatung.htm, 2017.

USA

Stany Zjednoczone są jednym z państw, które najdotkliwiej doświadczyło skutków niedostatecznego poziomu edukacji finansowej konsumentów, co pokazał kryzys na amerykańskim rynku kredytów hipotecznych z 2008 roku. Uwidocznili negatywne skutki braku świadomości finansowej i ich globalne konsekwencje dla stabilności systemów finansowych na całym świecie. Stany Zjednoczone od lat 70. XX wieku podejmowały inicjatywy zwiększające dostęp do usług finansowych, związanych przede wszystkim z produktami kredytowymi. W ślad za tymi działaniami nie szły jednak programy edukacji finansowej, co zaowocowało brakiem dostatecznej wiedzy finansowej, która drastycznie ograniczyła percepcję konsumentów w zakresie podejmowanego ryzyka kredytowego. Zaowocowało to ogólnonarodowymi problemami z obsługą własnych zadłużeń i masowymi bankructwami konsumentekimi. Z dzisiejszej perspektywy wiemy, że działania legislacyjne amerykańskich rządów, mające na celu zwiększenie dostępności produktów kredytowych, doprowadziły do wybuchu globalnego kryzysu finansowego, który rozpoczął się właśnie od segmentu kredytów hipotecznych podwyższonego ryzyka (Nawrot, 2009, s. 71). Poziom bezrobocia wynosi około 5%, a inflacja 1,9%. Od 2005 roku w Stanach Zjednoczonych nastąpił spadek oszczędności gospodarstw domowych o ok. 0,5%, a 9% dorosłych obywateli nie ma rachunku bankowego. Średni poziom zadłużenia w rachunku bieżącym gospodarstw domowych wynosi 10–12 tys. USD. Średnio, każdy pracujący młody Amerykanin w wieku od 25 do 34 lat, z każdego zarobionego dolara przeznacza aż 25 centów na spłatę zaciągniętych kredytów (www.responsiblelending.org, 2017). Ekonomizacja finansowa obywateli Stanów Zjednoczonych wymaga permanentnej intensyfikacji. National Council on Economic Education w 2007 roku podało, że aż 40 na 50 stanów w USA, dysponuje normami i wytycznymi dotyczącymi edukacji finansowej, jednak jedynie w dziewięciu z nich wymóg ten jest wdrażany. Według szacunków mniej niż 30% młodych Amerykanów ma możliwość edukacji finansowej na poziomie szkolnym – nie otrzymują tej wiedzy ani w szkole, ani od rodziców. Nauka przedsiębiorczości jest słabo zintegrowana z programami nauczania. Najlepiej skalę tego zjawiska obrazuje to, że w ciągu ostatnich 10 lat o 96% wzrosła liczba młodzieży, w wieku 18–24 lata, która ogłasza upadłość. Dostrzegając wagę problemu i konieczność edukacji finansowej Amerykanów, zarówno rząd USA, sektor prywatny, w tym instytucje finansowe, jak i organizacje dobroczynne podjęły wspólne działania zmierzające do pogłębiania wiedzy obywateli na temat finansów osobistych i kształtowania umiejętności zarządzania nimi. Kongres Stanów Zjednoczonych w 2003 roku ustanowił Financial Literacy and Education Commission. Głównym celem Komisji jest edukacja finansowa, zwiększenie świadomości

i bezpieczeństwa finansowego obywateli według przyjętej strategii. Do realizacji tych celów przyczynia się m.in. utworzona przez Komisję strona www.mymoney.gov, gdzie promowane są inicjatywy na rzecz edukacji finansowej. Mimo wdrażania programów naprawczych, poziom edukacji ekonomicznej Amerykanów jest nadal niezadowolający. Mają temu zaradzić m.in. takie programy, jak: „Freshman Success Series” – program dla studentów, wspomagający w lepszym zrozumieniu własnej sytuacji finansowej; „Citigroup Financial Education Program” – kampania prowadzona przez Citigroup, której celem jest udostępnianie niezbędnych obywatelom, ułatwiających im podejmowanie decyzji, narzędzi finansowych. US Department of Labour wdrożył kampanię „Retirement Savings Education Campaign” (skierowaną do pracodawców i pracowników małych przedsiębiorstw), której zadaniem było uświadomienie Amerykanom konieczności oszczędzania na emeryturę. Ponadto zamieścił na swojej stronie internetowej wiele użytecznych informacji dla obywateli dotyczących m.in.: szacowania wysokości przyszłej emerytury, istniejących planów emerytalnych, opłat związanych z uczestnictwem w tych planach, finansami na emeryturze, programów edukacyjnych dotyczących planów emerytalnych dla właścicieli małych firm. Tego typu działania departament podejmuje już od ponad 10 lat⁴. „VISA Practical Money Skills for Life Visa” to projekt wspierający narodowy program edukacji finansowej, przekazujący wiedzę finansową zarówno rodzicom, jak i wychowawcom, studentom czy uczniom. Celem projektu jest doprowadzenie do lepszego zarządzania finansami osobistymi przez obywateli. Center for Consumer to instytucja, której misją jest rozwijanie i rozpowszechnianie niezależnych i bezstronnych badań naukowych w dziedzinie edukacji finansowej. Centrum publikuje obiektywne oceny skuteczności działań edukacji finansowej oraz wyniki przeprowadzonych badań konsumenckich w tym zakresie. W Stanach Zjednoczonych bardzo rozpowszechniony jest także system edukacji internetowej, skierowany do obywateli (w każdym wieku), nauczycieli i szkolnictwa w ogóle oraz biznesmenów. Władze amerykańskie dostrzegają pilną potrzebę permanentnego rozwoju programów i projektów mających na celu edukację finansową obywateli oraz bieżącego dokonywania zmian w istniejącym systemie edukacji finansowej i przyjęcia ogólnonarodowego planu i pomocy ze strony państwa oraz innych instytucji pozarządowych. Ten dwutorowy rozwój wydaje się możliwy, gdyż jak zauważono wyżej, wiele organizacji, w tym rząd, jest zainteresowanych podniesieniem poziomu edukacji finansowej społeczeństwa w celu poprawy sytuacji gospodarczej kraju. Dotychczas jednak poziom i zakres podejmowanych działań wydaje się mieć niską skuteczność. To właśnie skuteczność, a nie wiele „chwytnych” haseł, niepoddawanych

---

⁴ www.dol.gov/EBSA/savingmatters.html, 2017.

weryfikacji ani procesowi ewaluacji, powinny stać się kanwą dla wielokierunkowego, spójnego systemu edukacji finansowej amerykańskich obywateli.

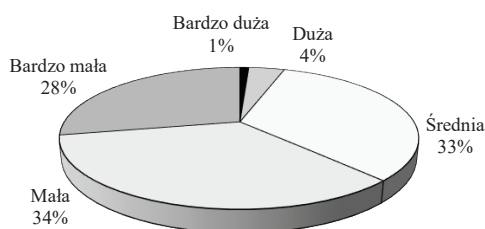
3. Edukacja finansowa w Polsce

Microfinance Opportunities – organizacja non-profit dążąca do ułatwienia poprawy życia ludzi ubogich, przez zwiększenie ich dostępu do dobrze przygotowanych usług finansowych przeprowadziła w Polsce badania, które pokazują, że polskie społeczeństwo ma niewielką wiedzę finansową. Polakom przede wszystkim brakuje umiejętności planowania swoich finansów (zwłaszcza w długim horyzoncie czasowym), nawyku systematycznego oszczędzania, radzenia sobie z nieprzewidywalnymi szokami finansowymi, zaufania do instytucji finansowych. W badaniu stwierdzono brak korelacji pomiędzy wiedzą finansową, a profilem ekonomiczno-społecznym osób badanych, a jednocześnie wyniki wskazały, że ten brak był większy wśród osób o najniższych dochodach. Co niepokojące – uczniowie szkół ponadgimnazjalnych praktycznie nie mieli wiedzy ekonomicznej⁵. Szczegółowe badanie poziomu wiedzy finansowej przeprowadziła w 2009 roku Fundacja Kronenberga. W badaniu uwzględniono trzy aspekty: subiektywną ocenę wiedzy na tematy finansowe, ocenę wiedzy w porównaniu z innymi obywatelami, faktyczny stan wiedzy finansowej. Odsetek Polaków oceniających poziom wiedzy finansowej jako wysoki był niewielki i wyniósł około 5%. Pozostałe grupy konsumenckie były w miarę jednorodnie, tzn. 1/3 oceniała swoją wiedzę finansową jako średnią (33%), a 1/3 respondentów – jako małą. Odsetek Polaków deklarujących bardzo niski poziom wiedzy finansowej był bardzo wysoki i wynosił około 28%. Tendencję tę przedstawiono na rysunku 1 – stan wiedzy finansowej Polaków.

Elementem koniecznym w badaniu poziomu edukacji finansowej społeczeństwa są nie tyle subiektywne odczucia konsumentów, co metody sprawdzające ich faktyczny stan wiedzy. Wyniki testu przeprowadzonego przez Fundację Kronenberga potwierdzają bardzo niski poziom edukacji finansowej w Polsce. Średnia liczba prawidłowo udzielonych odpowiedzi wyniosła jedynie 8,1 na 20 zadanych pytań. Aż ponad 20% ankietowanych nie podało prawidłowej odpowiedzi na więcej niż cztery pytania, w tym blisko co dziesiąta osoba nie udzieliła żadnej poprawnej odpowiedzi (Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowy, 2009). Stan wiedzy finansowej Polaków monitoruje także Narodowy Bank Polski. W obiektywnym teście wiedzy ekonomicznej przeprowadzonym w 2015 roku, przeciętny Polak odpowiedział

⁵ www.microfinanceopportunities.org, 2006.

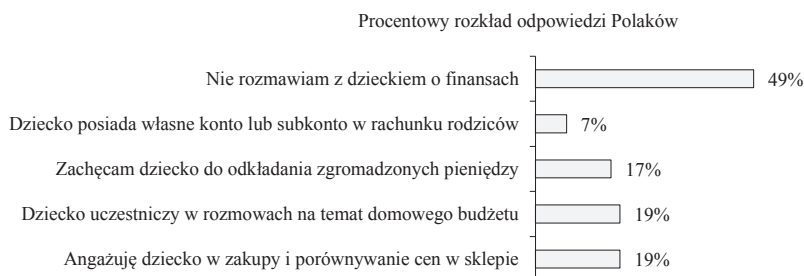
Rysunek 1. Jak ocenia Pan/-i swoją wiedzę na temat zagadnień finansowych?

Źródło: Fundacja Kronenberga przy Citi Handlowy (2009).

poprawnie na 10 z 20 pytań testu. W całej badanej populacji nie było jednak osoby, która znałaby dobrą odpowiedź na wszystkie pytania testu (NBP, www.nbpportal.pl/edukacja-w-nbp/badania, 2015). Należy zauważyć niewielki wzrost odpowiedzi poprawnych, w porównaniu z rokiem 2009, jednak ogólny poziom wiedzy finansowej Polaków nadal jest niezadowolający, a nadto dość zróżnicowany. Niekorzystny obraz edukacji finansowej w Polsce potwierdzają badania przeprowadzane przez OECD, które podsumowali Atkinson i Messy – największa liczba respondentów znała pojęcia podziału środków (91%), wartości pieniądza w czasie (77%) oraz odsetek płaconych od pożyczek (85%), najmniejsza zaś procentu składanego (21%) oraz ryzyka i zwrotu (48%) (Atkinson, Messy, 2012, s. 7). Wspomniana Fundacja Kronenberga przy City Handlowy, rokrocznie, od 2008 roku analizuje postawy Polaków wobec finansów. Najnowsze wyniki badań obrazują następujące wartości: w 2014 roku 67% Polaków rozmawiało o sprawach finansowych (budżet domowy, oszczędzanie, inwestowanie) w swoich domach, w 2015 roku rozmowy takie zadeklarowało już tylko 63%; w 2015 roku płatność gotówką deklarowało 41% Polaków, a używalność kart płatniczych do konta bankowego wskazało 42%; 5% ankietowanych odpowiedziało, że wydaje więcej niż zarabia, w sumie aż 38%, że wydaje wszystko co zarobi, żyjąc od pierwszego do pierwszego. W tej grupie 24% respondentów stwierdziło, że uważnie planuje wydatki, a pozostałe 14%, że nie przykłada wagi do planowanych wydatków, 17% ankietowanych stwierdziło, że nie kontroluje swoich wydatków. Aż 63% Polaków jest nieświadoma prognozowanej wysokości swojej przyszłej emerytury. W tym segmencie odpowiedzi kształtują się następująco: moja przyszła emerytura będzie wyższa lub taka sama jak otrzymywane obecnie wynagrodzenie – 19%, trochę niższa od otrzymywanego obecnie wynagrodzenia – 25%, nie zastanawiałem się nad tym – 13 %, trudno powiedzieć – 6%. W badaniu „Finanse rodzinne” zapytano Polaków w jaki sposób uczą dzieci zarządzania finansami. Procentowy rozkład odpowiedzi zaprezentowano na rysunku 2.

Rysunek 2. W jaki sposób uczy Pan/Pani dziecko zarządzania finansami?

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu Finanse Rodzinne (2015).

Ukazane wyniki są niepokojące, aż 49% rodziców nie rozmawia ze swoimi dziećmi o finansach, nie dając im możliwości nabycia tej podstawowej wiedzy na najwcześniejszym etapie życia. Według badania przeprowadzonego w 2015 roku przez Narodowy Bank Polski – młodzież dość krytycznie ocenia poziom swojej wiedzy o ekonomii, finansach i gospodarce – większość skłania się ku pogładowi, że wie na ten temat mało lub bardzo mało. Ta niska samoocena częściowo znajduje odzwierciedlenie w obiektywnych wynikach testów. Zaliczyło je 72% uczniów szkół ponadgimnazjalnych, 59% gimnazjalistów i 56% uczniów ostatnich klas szkoły podstawowej⁶.

Mimo braku spójnego dokumentu regulującego system edukacji finansowej w Polsce, istnieją cenne inicjatywy minimalizujące zjawisko alfabetyzacji finansowej. Celem projektu „Bank dostępny”, realizowanego w latach 2003–2005 przez Stowarzyszenie Otwarte Drzwi i NBP było wyłonienie i nagrodzenie banków najbardziej przyjaznych osobom niepełnoprawnym i starszym. Portal edukacyjny NBP kształci umiejętności zarządzania finansami osobistymi poprzez udostępnianie informacji dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych – „centrum ucznia” zawiera materiały edukacyjne dotyczące kont bankowych, oszczędności, kredytów, inwestycji, papierów wartościowych i funduszy inwestycyjnych. Program finansują wspólnie Fundacja Kronenberga i NBP. Obecnie program, który jest także skierowany do nauczycieli, realizuje 1671 szkół (www.nbp.pl/edukacja, 2017). „Moje finanse – z klasy do kasy” – program NBP, Fundacji Bankowej im. Kronenberga i Gazety Wyborczej, proponował uczniom szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych konkurs z edukacji finansowej. Związek Banków Polskich w ramach edukacji ekonomicznej dzieci i młodzieży przygotował dziewięć projektów edukacyjnych dla uczniów

⁶ www.nbpportal.pl/edukacja-w-nbp/badania, 2017.

szkół podstawowych oraz 21 dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Szkolne Kasy Oszczędności – Bank PKO BP jako bank tradycyjnie gromadzący oszczędności Polaków od lat patronuje Szkolnym Kasom Oszczędności (SKO) – projekt „Dziś oszczędzam w SKO – jutro w PKO”. Aktualnie w Polsce działa około 2500 Szkolnych Kas Oszczędności, w tym około 2300 w szkołach podstawowych, które zrzeszają ponad 250 tys. członków. Inicjatywa kształci nawyk oszczędzania, promując jednocześnie działania edukacji ekonomicznej. Ponadto PKO BP SA ma w swojej ofercie takie produkty skierowane do dzieci i młodzieży, jak: „Pierwsze Konto Oszczędnościowe”, „Pierwszy krok w świat finansów”⁷. Komisja Nadzoru Finansowego (KNF) włącza się w akcje edukacyjne, realizując seminaria dla nauczycieli przedsiębiorczości z zakresu funkcjonowania rynku kapitałowego. W 2007 roku KNF objęła patronatem „Tydzień oszczędzania” i „Światowy dzień oszczędzania”. Były one organizowane przez Fundację Kronenberga we współpracy z Fundacją Think! oraz 17 regionalnymi rozgłośniami radiowymi⁸. Niewiele jest w Polsce inicjatyw propagujących edukację ubezpieczeniową. Polska Izba Ubezpieczeń (PIU) nie proponuje programów w zakresie edukacji ubezpieczeniowej. Na stronie www przedstawia jedynie rodzaje ubezpieczeń oraz słownik pojęć. Należy jednak zauważyć wspólną inicjatywę Związku Banków Polskich, Polskiej Izby Ubezpieczeń oraz Izby Zarządzającej Funduszami i Aktywami, które zleciły przygotowanie raportu „Mapa edukacji finansowej i ubezpieczeniowej”, w którym ukazano podejmowane w Polsce działania z zakresu edukacji finansowej, w skład których wliczono: edukację ekonomiczną, szkolenia z zakresu ekonomii dla grup zawodowych bez wykształcenia ekonomicznego, programy stypendialne, konkursy, praktyki (Jurek, Marszałek, 2012). W sektorze ubezpieczeniowym rolę pioniera w zakresie edukacji finansowej wiedzie PZU SA i PZU Życie SA. Grupa PZU, w ramach utworzonego funduszu prewencyjnego (działania wpisane w politykę CSR przedsiębiorstwa), przeznaczając rocznie kilkadziesiąt milionów złotych na działania w zakresie prewencji. Pod tym względem jest liderem na polskim rynku ubezpieczeniowym i zasługuje na szczególnie pozytywną ocenę⁹. Od 2002 roku w Polsce podstawy przedsiębiorczości stał się obowiązkowym przedmiotem nauczania w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Nauczyciele prowadzący zajęcia zobowiązani są spełniać określone kwalifikacje, które mogą podnosić w ramach kursów i seminariów, organizowanych m.in. przez wspomniane wyżej NBP oraz KNF. Zarówno nauczyciele, jak i uczniowie pozytywnie oceniają podstawę programową przedmiotu. Bardziej krytyczni

⁷ www.pkobp.pl/klienci-indywidualni/dla-dzieci, 2017.

⁸ www.knf.gov.pl/komisja_i_urzad_komisji/dzialalnosc_educacyjna/educacja/tydzien_oszczedzania.htm.

⁹ www.pzu.pl/grupa-pzu/dzialalnosc-spoleczna/zaangazowanie-spoleczne, 2017.

wobec podstaw programowych i podręczników są eksperci (Departament Edukacji i Wydawnictw Narodowego Banku Polskiego). Kolejnym przykładem dobrych praktyk jest inicjatywa Fundacji Młodzieżowej Przedsiębiorczości, która proponuje programy dotyczące funkcjonowania banków czy giełdy, np. „Banki w akcji”, w ramach których uczniowie szkół ponadgimnazjalnych mogą zapoznać się z zasadami funkcjonowania banków, wykorzystując symulację komputerową. Program może stać się częścią programu nauczania podstaw przedsiębiorczości, a szkoły chcące go wdrożyć muszą spełniać określone wymogi. W programie „Zaplanuj swoją przyszłość”, przygotowanym przez MicroFinance Center i Związek Banków, próbowano zachęcić całe rodziny do zwiększenia świadomości finansowej, poprzez uczenie zarządzania finansami osobistymi oraz planowania finansowego wśród osób tworzących gospodarstwo domowe. Projekt przeznaczony był dla osób o niskich dochodach. Jego innowacyjność polegała na współtworzeniu go wraz z reprezentantami grupy docelowej (Matul, Pawlak, Fałkowski, 2005; Matul, Pawlak, Guzowski, 2005). Na uwagę zasługują także inicjatywy sektora prywatnego czy pozarządowego, np. firma Provident jest twórcą strony „Akademia Rodzinnych Finansów” dla osób dorosłych. Jest to inicjatywa godna pochwały i powielania ze względu na treści, które mogą przyczynić się do poprawy poziomu edukacji finansowej osób dorosłych. Dodatkowo jest pozytywnym elementem wizerunkowym dla firmy, która postrzegana jest jako firma działająca w segmencie podwyższonego ryzyka, oferująca pożyczki dla osób, które nie otrzymały kredytów w bankach¹⁰.

Podsumowanie

Rozwój rynku finansowego, fala kryzysów na rynkach w początkach XXI wieku, wzrastające kwoty zadłużenia społeczeństw, zmiany demograficzne, postęp technologiczny, a także globalizacja uświadomiły rządcom i organizacjom wielu krajów konieczność zmian, tak w organizacji procesu edukacji finansowej, jak i w definiowaniu i hierarchizacji celów w programach nauczania. Edukacja finansowa, wiedza, umiejętności i świadomość zachowań finansowych obywateli, w obecnym kształcie wydają się nie do końca nadążać za złożonością rynku finansowego. Pozytywem jest dostrzeżenie, że przyczyną braku sukcesu finansowego społeczeństw jest coraz częściej ich niski poziom alfabetyzacji finansowej. Zauważono, że wysoki poziom edukacji finansowej konsumentów pozwala uzyskać korzyści nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale także w aspekcie gospodarczym i społecznym. Aby edukacja

¹⁰ providentpolska.pl/odpowiedzialny-biznes/akademia-rodzinnych-finansow, 2017.

finansowa była skuteczna, konieczne jest kompleksowe podejście do jej kształtowania, łączące w sobie takie elementy jak: opracowana i wdrożona, przygotowana przez ekspertów reprezentujących różne sektory gospodarki, narodowa strategia edukacji finansowej, współpraca w celu opracowywania adekwatnych i aktualnych programów edukacji finansowej, rządu, instytucji państwowych i samorządowych, biznesu, szkolnictwa, organizacji pozarządowych. Potrzeba zestawienia istniejących i dążenia do wyeliminowania dublujących się rozwiązań, na rzecz inicjatyw innowacyjnych, kontynuacja lub/i ewolucja najbardziej niezbędnych, sprawdzonych działań oraz zachowania zmierzające do oszczędności kosztów, wprowadzenie obowiązkowego kształcenia dzieci i kształtowanie w nich świadomości finansowej, także poprzez uświadomienie rodzicom korzyści z tego płynących. Także permanentne wprowadzanie i progres edukacji finansowej osób dorosłych, dostosowanej do określonych grup społecznych, wiekowych, ekonomicznych, geograficznych. Budowanie świadomości starzejących się społeczeństw, a co za tym idzie konieczność szczególnego kształtowania świadomości o użyteczności wszelkich form oszczędzania, inwestowania i ubezpieczeń dobrowolnych, głównie ze względu na niską oczekiwaną stopę zastąpienia. Edukacja finansowa jest czynnikiem zapobiegawczym – odpowiednio wyedukowany obywatel świadomie zaciąga zobowiązania i jest w stanie ocenić, czy będzie mógł je spłacić. Edukacja finansowa, jako szeroko rozumiany proces, obejmuje nie tylko działania związane z przekazywaniem treści edukacyjnych, ale także z powoływaniem i angażowaniem organizacji, tworzeniem raportów, wprowadzaniem programów stypendialnych i wiele innych. Spośród przedstawionych w opracowaniu rozwiązań na wysoką ocenę zasługują rozwiązania szwajcarskie, ze względu na wielotorowe, skojarzone i spójne działania, angażujące wiele instytucji dla osiągnięcia wspólnego celu. Jak wiele krajów, tak i Szwajcaria nie ustrzegła się błędów, jednak biorąc pod uwagę jej daleko idące i długofalowe programy, innowacyjne projekty i holistyczne, międzysektorowe podejście do zjawiska edukacji finansowej, wydawać się może, że na tym polu radzi sobie lepiej niż inne przedstawione kraje. Najslabiej spośród krajów wysoko rozwiniętych wypadają rozwiązania w USA – zbyt liberalizacja kredytowa, pociągająca za sobą masowe bankructwa obywateli, spowodowała chociażby utratę zabezpieczeń na starość, co już w średniookresowej perspektywie stanie się problemem dla gospodarki jako całości. Wydaje się, że obecnie USA nie ma kompleksowego programu naprawczego. Na podstawie przedstawionych informacji można stwierdzić, że każdy z opisanych krajów ma pewien dystans do pokonania, celem wypełnienie dobrych praktyk, zaproponowanych przez OECD, a dotyczących edukacji finansowej. Produkty finansowe dostępne na polskim rynku nie różnią się istotnie od tych oferowanych na rynkach krajów wysoko rozwiniętych. Wynika to m.in. z przepływu know-how

między spółką matką a spółkami-córkami. Poza tym często stosowana jest praktyka wdrażania takich samych produktów (dopasowanych pod pewnymi względami do cech lokalnego rynku). Jest to możliwe, bowiem usługi finansowe są łatwe do „kopiowania” a ich tworzenie nie wymaga wysokich nakładów finansowych. Istotnie różni się natomiast stopień korzystania z nich przez gospodarstwa domowe w Polsce, w porównaniu z krajami wysoko rozwiniętymi (Błędowski, Iwanicz-Drozdowska, 2008). Polacy wiedzą, że należy oszczędzać, ale jednocześnie twierdzą, że mają zbyt mało środków, aby regularnie odkładać. Edukacja finansowa powinna korygować takie błędne przekonania – przecież korzyści z długofalowego oszczędzania nawet niewielkich kwot prowadzą do ograniczenia zjawiska wykluczenia finansowego i społecznego w przyszłości. Generalnie należy uznać, że poziom świadomości finansowej Europejczyków jest wyższy niż Polaków. Powszechne jest przekonanie, że wynika to z faktu, iż inne kraje, znacznie wcześniej niż Polska, wprowadziły kompleksowe, systemowe działania na rzecz upowszechnienia edukacji finansowej, w które włączone były wszystkie agendy rządowe i pozarządowe (w Polsce, przed zmianami ustrojowymi brakowało zainteresowania edukacją finansową. Kolejne polskie rządy rozważały możliwość wprowadzenia narodowej strategii edukacji finansowej, jednak mimo upływu lat i zmian frakcji rządzących takowa strategia nadal nie powstała). Należy zauważyć, że Polska zasadniczo nie odbiega od innych krajów Europy czy świata pod względem jakości i dostępności programów edukacji finansowej, jednak działania w ich wdrażaniu czy wzajemnej kompatybilności są podejmowane mniej intensywnie. Zrównoważony i holistyczny system edukacji finansowej może przynieść Polsce efekt dopiero w długiej perspektywie, a zatem na obecnym etapie można pozytywnie oceniać chęci ich tworzenia, a nie uzyskane efekty. Obecnie, mimo istniejących w szkołach zajęć z przedsiębiorczości, ich program nie wyposaża przeciętnego Polaka w praktyczną umiejętność obliczenia kosztów kredytu czy samodzielnego rozliczenia rocznego zeznania podatkowego. Z powyższych rozważań można wysnuć wnioski, że we wszystkich krajach, ze szczególnym uwzględnieniem Polski, powinno się zintensyfikować działania edukacyjne w zakresie finansów oraz zwiększyć fundusze przeznaczone na edukację finansową obywateli. W niewydukowanych finansowo społeczeństwach pewne grupy społeczne są bardziej narażone na skutki wykluczenia finansowego, którego koszty przewyższają koszty edukacji.

Literatura

- Anderloni, L., Braga, M.D., Carluccio, E.M. (2007). *New Frontiers in Banking Services. Emerging Needs and Tailored Products for Untapped Markets*. Berlin–Heidelberg: Springer-Verlag.
- Atkinson, A., Messy F. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of The OECD/International Network on Financial Education. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*. Paris, OECD Publishing, 15.
- Błądowski, M. Iwanicz-Drozdowska, M. (2008). *Country report – stage II (Poland). Financial services provision and prevention of financial exclusion*. Brussels: European Communities.
- Buko, J. (2011). Przeciwdziałanie wykluczeniu finansowemu jako element wspierania spójności społecznej. Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego*, 18, 268–278.
- Dąbrowska, A., Janoś-Kresło, M., Oziomek, I. (2005). *Ochrona i edukacja konsumentów we współczesnej gospodarce rynkowej*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- European Commission (2008). *Financial services provision and prevention of financial exclusion*.
- Fundacja Kronenberga przy City Handlowy (2009). *Raport Stan wiedzy finansowej Polaków*. Dom Badawczy Maison.
- Fundacja Kronenberga przy City Handlowy (2015). *Raport Finanse Rodzinne*. Millword Brown.
- Habschick, M., Seidl, B., Evers, J. (2007). *Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27. VT Markt/2006/26H – Final Report*. Hamburg: Evers Jung.
- Iwanicz-Drozdowska, M., Nowak, A., Kitala, R. (2009). *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych. Raport z badań. Badania statutowe 2008–2009*. Warszawa: Katedra Ubezpieczeń Finansowych, Szkoła Główna Handlowa.
- Jeżewska-Zychowicz, M. (2006). Skuteczność edukacji konsumenckiej – wybrane aspekty. W: A. Lewicka-Strzałecka (red.), *Edukacja Konsumencka. Cele, instrumenty, dobre praktyki*. Warszawa: Wydawnictwo WSPiZ.
- Jurek, M., Marszałek, P. (2012). *Mapa edukacji finansowej i ubezpieczeniowej*. Centrum Edukacji Bankowej i Ubezpieczeniowej przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu, Związek Banków Polskich, Polska Izba Ubezpieczeń. Poznań. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Pobrane z: https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_konsumentow/edukacja/mapa--edukacja-finansowa-resume.pdf.
- Kowalczyk, A. (2003). Edukacja klientów w strategiach marketingowych banków. *Bank i Kredyt*, 11–12 (34), 119–124.
- Matul, M., Pawlak, K., Fałkowski, J. (2005). *Priorytety wzmocnienia edukacji finansowej wśród ubogich rodzin w Polsce. Zarys zagadnienia na podstawie wyników badania jakościowego 2004*. Pobrane z: www.edufin.org.pl.

- Matul, M., Pawlak, K., Guzowski, K. (2005). *Edukacja finansowa dla osób o niskich dochodach w praktyce. Raport z ewaluacji pilotażu warsztatów z edukacji finansowej*. Pobrane z: www.edufin.org.pl.
- Narodowy Bank Polski. Departament Edukacji i Wydawnictw (2015). *Badania monitorujące stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*.
- Nawrot, W. (2009). *Globalny kryzys finansowy XXI wieku – przyczyny, przebieg, skutki, prognozy*. Warszawa: CeDeWu.
- OECD. (2006). The importance of financial education. Policy Brief, July 2006.
- OECD. (2017) Many teenagers struggle to understand money matters.
- Parlament Europejski. Komisja Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów (2008). *Sprawozdanie w sprawie ochrony konsumenta: poprawa edukacji konsumenckiej i wiedzy na temat kredytów i finansów, 2007/2288(INI)*.
- Penczar, M. (red.) (2014). *Rola edukacji finansowej w ograniczaniu wykluczenia finansowego*. Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Fundacja Konrada Adenauera w Polsce. Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego.
- Pilecka, A. (2008). Świadomy klient poszukiwany. *Bank*, 2, 21–23.
- Szopa, B., Szopa, A. (2011). Wykluczenie finansowe a wykluczenie społeczne. *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego*, 11, 13–27.
- Świecka, B. (red.) (2008). *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*. Warszawa: Difin.

Cytowanie

- Lewandowska, A. (2017). Edukacja finansowa w Polsce na tle rozwiązań irlandzkich, szwajcarskich i amerykańskich. *Europa Regionum*, 3 (XXXII), 101–120. DOI: 10.18276/er.2017.32-08.